

Nyhedsbrev, SN 165, Juli (2) 2021

Foreningen Svend Gønge

Stiftet onsdag den 12. juni 2008

Pro honore patriae

Foreningen Svend Gønge

Svinøvej 42,
4750 Lundby
Tlf.: 4074 1870

Skriv til formanden:
jens@hallqvist.dk

Hjemmesiden:
www.svend-goenge.dk

Bente v. d. Weiden
Facebook administrator:

Bestyrelse:

Formand:
Jens Hallqvist

Næstformand:
Ole Ib Hansen

Kasserer:
Jens Hallqvist

Sekretær:
Jens Beck

Øvrige bestyrelsesmed-
lemmer:
Per Alstrøm
Gunnar Stobbe
Ingegerd Riis
John Gravesen
webmaster

Redaktion på SN:
Jens Beck.

Skriv til SN:
[svendgoengepoul-
sen@gmail.com](mailto:svendgoengepoul-sen@gmail.com)

Dagligliv i Danmark 1620-1720

Ovennævnte, hidtil upåagtet bog er dukket op på min bogreol. Den er udgivet i 1969 på Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, er på hele 762 sider, vægt 2 kg, og indeholder følgende kapitler:

Indledning. Omgangsskikke. Højtid og fest. Børn og unge. Disciple og studenter. Offentlige forlystelser. Trolddom og hemmelige kunster. Guds frygt. Krig og ufred. Pest, plage og lægedom. Fattig og udstødt. Bylag og gadestævne. Ting og rettersted. Hekseforfølgelser. I fløjel eller vadmel. Æde og drikke. Skære, skildre og staffere. Borgerens by og gård. Natur og landskab. Avl og besætning. Bøndernes boliger. Præstegårdsliv. På hovedgården. Torv, marked og købmændsgård. Rejsens besværligheder. Sømandsliv på langfart og i hjemlige farvande. Henvisninger (34 sider!). Register.

Axel Steensberg står for bogens redaktion, mens de fleste kapitler er skrevet af andre fagfolk. Bogen er rigt illustreret med sort/hvide fotografier, malerier, tegninger, stik, træsnit o. lign., samt 7 farvefotos af malerier.

En del af FSGs medlemmer vil sikkert finde interesse i bogen med dens mange generelle oplysninger, samt pudsige detaljer, herunder i kapitlet "*Krig og ufred*" (læs uddrag nedenfor), mens vi jo for et par år siden hørte om Krigsmedicin og -lægedom, jfr. kapitlet "*Pest, plage og lægedom*". Kapitlet "*Æde og drikke*" omtaler den ret ensidige/gentagne kost, store dele af 1600-tallets danskere fik serveret – og som man ikke skulle klage over, da det var Guds gave – samt FSGs møde om drikkevaner i 1600-tallet; flere institutioner, kostskoler, fattiggårde o. lign. havde kostplaner for 1 uge, som var lig forrige og næste uges plan, måske bortset fra årstidsbestemte typer kål, samt opståede leverings-/dyrkningsproblemer.

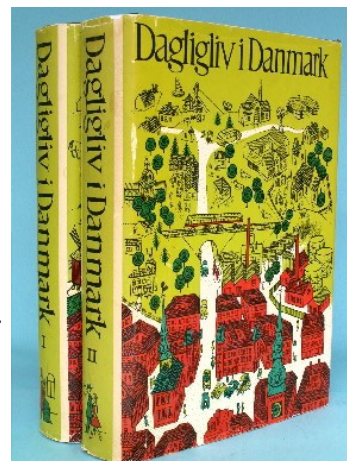
Bogen kan lånes på flere biblioteker og endnu købes antikvarisk på nettet f.eks. Antikvariat.net.

John Gravesen

Uddrag af kapitlet "*Krig og Ufred*":

Mangelfuld uddannelse

Det var under krig, forsvarssystemet skulle vise sin brugbarhed. Det er ganske ejendommeligt at se, hvor lidt effektivt militssystemet virkede. I krigene indtil Enevældens indførelse i 1660 gik det katastrofalt dårligt; det gælder Kejserkrigen (1625-29), Torstenssonkrigen (1643-45) og Carl Gustaf-krigene (1657-58 og 1658-60).

Hvor underlegne de danske tropper var i forhold til modstanderen, ses måske allerbedst af træfningen ved Labø på Kielerfjordens sydbred den 28. juli 1644. Her havde danskerne lige overfor Christianspris' fæstning opkastet en skanse, for derfra at skyde den indespærrede svenske flåde i sæk. Denne fare afvendte Carl Gustaf Wrangel ved at angribe den danske skansebesætning og arbejdsstyrke, mest udskrevne folk fra Lolland-Falster og Fyn. Under danskernes tilbagetog mod kysten, hvor de håbede på beskyttelse af den danske flådes kanoner, kom de svenske ryttere over dem som en stormvind. De uerfarne soldater nåede næppe engang at indtage den rette kampopstilling, før svenskerne slog ned på dem med "en sådan furie, at en sådan iver og forbitrelse hos vort rytteri ikke har været set for nylig", skrev Wrangel hjem.

Sandheden i Wrangels ord ses alene deraf, at der ikke blev givet pardon. Alle 1300 mand blev slået ned. Efter slaget fik badskær Gødrich Gødrichsen i Nakskov 12 hårdt sårede til behandling; det var byernes opgave. Man må undre sig over, at han virkelig kunne kurere en patient som Peder Nielsen Rulykke. Han var "skudt for ind af brugen og ud af ryggen igen, som jeg skar kuglen af med patronen (af papir; der må have været tale om et pistolskud på meget nært hold), som sad fast i ryggen; nok skudt af ryggen og forud igen. Og stukket med en degen (kårde) ind i ryggen og forud igen". Det kan ikke undre, at Peder Nielsen endnu lå syg den 28. august, da regningen blev skrevet. Hans tilfælde kostede landekisten 24 rdl., og de 12 tilsammen påførte den en udgift på 14,7 rdl. Typisk for tiden blev regningen først betalt den 16. september 1650, og da til badskærerens enke Mette.

De kejserlige i Jylland

Borgerne behandlede imidlertid heller ikke altid soldaterne med rimelig forståelse. Dette gjaldt måske i særlig grad hovedstadens beboere. Da Carl Gustaf gik i land i Korsør den 7. august 1658, sendte han straks sit rytteri frem mod København, for derved at afskære danske tropper på Sjælland fra hovedstaden. Dette hindrede dog ikke de kompagnier af Sjællandske regiment, der som sædvanlig arbejdede på Københavns befæstning, i at nå i sikkerhed bag voldene; Der var tale om i alt 344 mand. I den givne situation skulle man tro, at enhver våbenfør mand måtte være velkommen i staden, men kilderne åbenbarer noget andet, når det drejede sig om indkvartering. Den 25. august må oberstløjtnant H.

Illustration fra bogens ryg.

Qvitzow ved Sjællandske Regiment konstatere, at der endnu er 10 knægte i hans kompagni, "som intet (kvarter) har eller kan få, eller (man ej) vil give dem noget i deres kvarterer, som de er henvist (til)". Og det var antagelig en skikkelig sjællænder, om hvem kongen den 29. december udtalte, at „afgangne Knud Vandkigers hustru skal have udjaget en soldat, som siden af kulde skal være død og ihjelfrosset“.

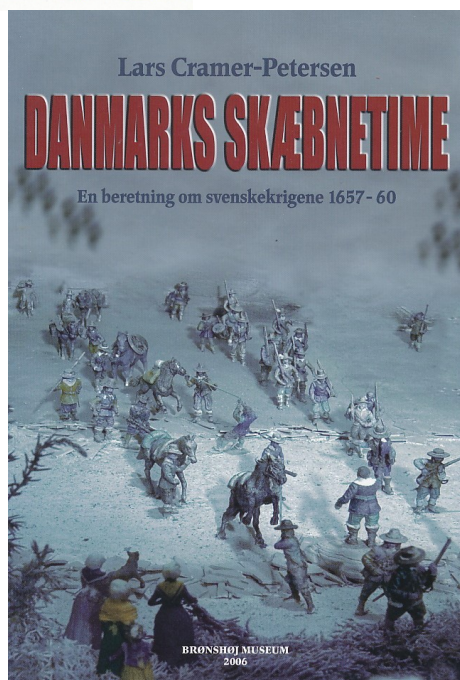
Men situationens alvor viser sig først helt i fortsættelsen, hvori kongen foreholder borgmestre og råd, at garnisonen "tilbørligt bliver indkvarteret og bekommer husleje, så de ikke herefter, som hid indtil er sket, skulle af frost og kulde fordærves og ganske gå til grunde". Skade kun for de sjællandske soldater, at end ikke kongeord kunne hjælpe dem. Thi den 1. februar 1659 måtte Frederik 3. appellere til universitetets rektor og professorer. Han havde erfaret, at „det sjællandske folk, som er under os elskelig oberst Qvitzows regiment til

fods (Sjæll. Rgt.) skal lide nød på voldene, formedelst de har ingen kvarter? Han bad de lærde herrer sørge for, at „samme folk bekommer kvarter og servis ligesom de andre soldater her udi garnisonen“. Det var kun ti dage før den berømmelige kamp på voldene, natten mellem den 10. og 11. februar 1659.

En figurgruppe på et af Alfred Jacobsens dukketeaterark illustrerer de københavnske borgeres indsats med at overhælde fjenderne med kogende vand, flydende tjære og sten.

Billede og tekst er fra:
Lars Cramer-Petersens
Danmarks skæbnetime
En beretning om svenskekrigene 1657-60
Brønshøj Museum 2006

Lars Cramer-Petersen

Lars Cramer-Petersen (født 1940) er uddannet jurist, og har med denne baggrund i en årrække være beskæftiget med administrative opgaver. Danmarks historie har imidlertid altid haft Cramers store interesse, og da han i 1991 blev museumsleder på Brønshøj Museum, fandt han den plads, som netop han var egnet til med sin administrative erfaring, historiske indsigt, praktiske evner og ikke mindst historisk indlevelsesevne, når han fremstiller og viser scenerier fra vores historie.

Brønshøj Museum ligger netop der, hvor den svenske bestættelsesmagt i næsten to år havde deres "hovedstad" i Danmark – fæstningslejren Carlstad. Udgangspunktet til at fortælle om denne dramatiske del af danmarkshistorien var således lagt til rette for Cramers opbygning af museets speciale: Svenskekrigene 1657-60.

Bogen er udgivet august 2006, og er særdeles rigt og relevant forklarende illustreret. Sidetal-
let er på 127 sider.

Beretningen fortæller ganske præcist og rammende om den skæbne som meget vel kunne ha-
ve medført, at Danmark var blevet en svensk landsdel efter 1657-60.

Bogen kan købes i de almindelige boghandler, såvel som i net butikker og antikvarisk.

Fra indholdet kan vi læse:

21. København stormes natten mellem den 10. og 11. februar 1659

Den 9. februar fik man i København både fra
ridefogeden på Hørsholm, fra en svensk over-
løber samt fra en dansk spejder, sikker under-
retning om, at der natten mellem den 10. og 11. ville
blive forsøgt en generalstorm, og at hovedangrebet ville
blive ført imod voldforløbet mellem Vesterport og
Kalvebod Strand.

Byen lod sig derfor ikke
vildlede af den ro og stil-
hed, der den 10. februar
sporedes i Carlstad. Man
vidste, at Carl Gustavs sol-
dater ville kæmpe frygt-
løst mod københavnerne
for at indtage København,
ikke mindst fordi sven-
sekongen havde givet dem tre dage til plyndring.
Udsigten til den skæbne, der ventede deres by, hvis det
ikke lykkedes at holde de vilde horder uden for dens
volde, holdt københavnerne vågne og frygtsomme.

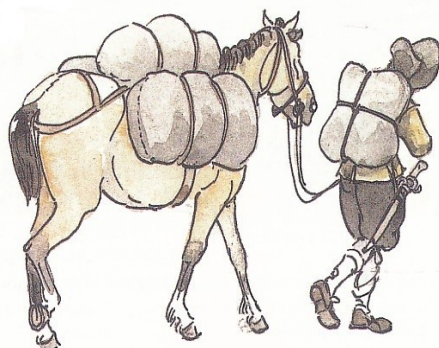
*Stormløbet forberedes om
aftenen den 10. februar mellem
Carlstad og Valby.
Samtidig tegning.*

Den foregående nat var der i isvågerne ved Prammen
"Svinetruget" ved Kalvebod Strand gjort et bytte af stor
betydning: *"En besynderlig samling af broer, som man
kunne adskille og sætte sammen"*. De var lagt på 8 hjul.
Deres længde var 36 fod (11,5 m.) og bredden 5 fod (1,5
m.). Man forstod straks, at svenskerne ville benytte disse
broer til at lægge over de ophuggede render i de tilsede
voldgrave. En mængde borgere blev derfor sat i arbejde
med at gøre renderne bredere, så svenskernes storm-
broer blev for korte. Med sådant og lignende forberede-
dende arbejde gik den kolde og korte vinterdag, og af-
tenen faldt på.

Det har sikkert været med spænding og frygt, at køben-
havnerne den 10. februar så solen gå ned. Hvordan ville
det se ud for dem, når den stod op igen? Vinteraftenens
skumring lagde sig over den snedækkede jord. Gen-
standene derude i snemarken foran byen forsvandt og

slugtes af mørket. Dette mørke ud af hvilket fjenderne i nattens løb ville komme listende og snigende mod deres bytte.

Alle var på vagt på voldene eller tæt derved. Alle med forhåndenværende bevæbning fra musketter til leer og høtyve, klar til at tage imod fjenderne, så snart de viste sig. Under mange gruekedler i husene i voldens nærhed flammede ilden. Byens kvinder holdt vand i kog, for i en fart at kunne bære spande op på volden og styrte det ned på fjenden, når han søgte at bestige volden. Andre havde tjærepanter over ilden for at kunne hælde sydende tjære ned over fjenden. Og atter andre slæbte sten og bjælker sammen for at have noget at kunne lade rulle ned på de fjender, der ville forsøge at komme op ad isglatte volde. Latrintønder stod også parat til at rulle samme vej!

Brønshøj Museum

Det tidligere **Brønshøj Museum** på Brønshøj Torv var en del af Københavns Museum. Det hedder nu **Udstillingshuset Rytterskolen**. Selve bygningerne har tidligere rummet en gammel Rytterskole. Brønshøj Museum rummede mange informationer fra svenskekrigene 1658-1660. København blev belejret fra højen [Carlstad](#) opkaldt efter [Carl X Gustav](#) også kaldet Karl 10. Gustav af Sverige. Carlstad er det vi i dag kalder Brønshøj.

Det lykkedes ikke at erobre København. Carlstads indbyggere var landsknægte og deres familier, samt svenskere, polakker, tyskere, baltere og finner. I de underjordiske sikringsrum på Brønshøj Torv kunne man i museets tid bese en permanent udstilling om, hvad der skete omkring København i årene 1658-1660.

Brand

Brønshøj Museum blev natten mellem 21.-22. august 2010 hærget af en voldsom brand, der tog fat i museets stråtag. Efter en omfattende restaurering, der blev færdig i foråret 2011, afstod Københavns Bymuseum Brønshøj Museum til daglig administration af Kulturhuset Pilegården i den lokale kulturenhed 2700Kultur, der administrerer biblioteker og kulturhuse i Brønshøj, Husum og Tingbjerg. Overdragelsen skete med virkning fra 1.maj 2011 og navnet på bygningen ændredes til Rytterskolen.

Rytterskolen bruges nu primært til kunstudstillinger, kulturbegivenheder, enkeltarrangementer og lignende. Rytterskolen huser også den genetablerede Carlstad-udstilling nu på 1. sal. Med 18 scenarier og 300 forskellige figurer i størrelsesforholdet 1:32 fortæller udstillingen om en af Danmarkshistoriens mest dramatiske perioder 1658-60 hvor Carlstad og dermed Brønshøj lagde jord til den svenske hær under belejringen af København.

Brønshøj Museums billeder og genstande blev hjemtaget til registrering af Københavns Museum der efterfølgende lader de bevarings egnede genstande indgå i museets permanente samling.

Kilde: https://da.wikipedia.org/wiki/Udstillingshuset_Rytterskolen

Det nationale rytteri var fra 1653 sammensat af de såkaldte „sogneryttere“, idet to nabo-sogne tilsammen skulle stille to ryttere. Hver rytter havde to hjullås-pistoler i hylster foran på sadlen. Hjullåsen gav en gnist, når svovlkisstenen i hanen pressedes mod det roterende hjul. Et rytterangreb indledtes med affyring af to skud, hvorefter man gik over til håndgemæng på kårde. På en rude blev rytteren Morten Søfrensen på Barritskov i 1664 afmalet til hest med skudklar pistol. – Nationalmuseet.

*Dagligliv i
Danmark
1620-1720*

Rettelse...

I SN 164 skrev vi: Nyt logo til lokale biblioteker...

Den rette tekst skulle naturligvis være: **Nyt logo til lokale apoteker.**

JB.